

BUITEN

4^E JAARGANG N^O. 43.

ZATERDAG 22 OCTOBER 1910.

Foto N. 17ff—Moienaar.

OCHTEND AAN DEN WESTEINDERPLAS.

Schnobel.sc

INHOUD:

OCHTEND AAN DE WESTEINDERPLAS. ILLUSTRATIE . . .	BLZ. 505
OVERZICHT VAN DE WEEK.	506
STRAATVERLICHTING IN OUDEN TIJD, D. P. FRANSSEN JZN. . .	506
HET KRUIDEKE-ROER-MIJ-NIET, DOOR G. DE GRAAF. . .	507
HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL (SLOT), DOOR R. H. HERWIG, GEÏLLUSTREERD . . .	508—511
PARIJS TIJDENS DE REVOLUTIE . . .	BLZ. 510
EEN NIEUWE TULPENGROEP, DOOR B. J. KROL, GEÏLL. . .	512
GUINEESCHE BIGGETJES, DOOR G. DE GRAAF, GEÏLL. . .	514
PALEMBANG, DOOR ALB. VOGEL, GEÏLLUSTREERD. . .	514
EEN NATUURKUNDIGE MERKWAARDIGHEID, DOOR A. F. V. BEURDEN. . .	516
ERRATUM . . .	516

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS

Alle kopij, ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74-76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.
De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.
Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

OVERZICHT VAN DE WEEK.

10 OCTOBER. In Frankrijk breekt de reeds lang dreigende werkstaking op den Noorderspoorweg uit. De regeering, op alles voorbereid, laat de stations en de lijnen door militairen bewaken.

11 OCTOBER. Uitbreiding van de spoorwegstaking in Frankrijk. Het stakingscomité doet een beroep op het personeel van alle lijnen om tot algemeene staking over te gaan. Van het Gare du Nord vertrekken nog slechts 30 van de 330 treinen.

De Portugeesche republiek erkend door Brazilië en Zwitserland.

Te Berlijn beginnen de feestelijkheden ter viering van het eeuwfeest der universiteit.

De groote uitsluiting in het scheepsbouwbedrijf in Engeland door een overeenkomst geëindigd.

12 OCTOBER. Te Parijs worden de vijf voornaamste leiders der spoorwegstaking gearresteerd, daar de regeering de beweging als een oproerige beschouwt. Bij den Noorderspoorweg begint zich een lichte ontspanning te openbaren. Op de lijnen van het Zuiden en het Oosten is de staking niet uitgebroken.

Het koninklijk Engelsch jacht *Victoria and Albert* vertrekt naar Gibraltar om koning Manuel en koningin Amalia af te halen en naar Engeland te brengen, waar zij zich op de buitenplaats Wood Norton zullen vestigen. Koningin Maria Pia en de hertog van Oporto bevinden zich op weg naar Italië.

13 OCTOBER. In Frankrijk worden de spoorwegbeambten van alle lijnen, behalve van de Midi, voor 21 dagen onder de wapens geroepen. De staking duurt voort, maar de toestand verbeterd; op de lijn Parijs—Brussel is het verkeer hersteld.

Prof. Hugo de Vries, te Amsterdam, tot doctor honoris causa in de geneeskunde benoemd door de universiteit te Berlijn.

Overlijden van prof. J. Forster, hoogleeraar in de bacteriologie en hygiëne te Straatsburg, vroeger te Amsterdam.

Uit Suriname komt het bericht, dat de luitenant ter zee 1e klasse Eilerts de Haan, de leider der Corantijn-expeditie, op 30 Augustus is overleden.

14 OCTOBER. De spoorwegstaking is als mislukt te beschouwen. Op het Noordernet hervatten bijna alle stakers het werk, de goederendienst is hervat.

De Spaansche regeering belet de immigratie van kloosterlingen die uit Portugal verdreven zijn, met uitzondering van die welke Spanjaarden zijn.

Overlijden van Rudolf Lindau, Duitsch staatsman en schrijver.

15 OCTOBER. De spoorwegstaking is aan het verlopen.

Noodlottige brand te Berlijn, waarbij 7 menschen omkomen. Wellman vertrekt met zijn bestuurbaren ballon „America” uit Atlantic City om te trachten den Atlantischen Oceaan over te steken.

16 OCTOBER. Wijnmalen vliegt met zijn machinist in een biplan in 5½ uur van Parijs naar Brussel.

17 OCTOBER. De spoorwegstaking in Frankrijk is feitelijk als geëindigd te beschouwen.

STRAATVERLICHTING
IN OUDEN TIJD.

'T KAN ons niet verwonderen als wij lezen, dat in den oertijd van het menschelijk geslacht, goddelijke eer bewezen werd aan zon, maan en sterren. Wanneer de zon onder de kimmen gedaald en de hemel bewolkt was, zagen de menschen zich genoodzaakt

hunne hollen op te zoeken en daar te verblijven, tot de dagvorstin hen ten nieuwen arbeid riep. En al was deze niet zoo dringend, dat zij op middelen peinsden om den dag te verlengen, zij zullen toch ook wel de verveling gekend hebben. Alras veranderde echter de toestand. De toenemende beschaving, de behoefte aan gezellig samenzijn waren oorzaken, dat de cultuurmensch het kunstlicht uitvond. Wanneer zulks geschiedde, zal wel altijd een open vraag blijven. Zeker is het evenwel, dat de verscheidenheid der middelen in verband stond met de verscheidenheid der voortbrengselen van verschillende landen. Terwijl men in het Noorden een brandenden dennetak bezigde, was het de rijkdom van oliehoudende planten, welke in het oude Egypte, in Griekenland, in Italië aanleiding gaf tot het vervaardigen van lampen. Aanvankelijk was zulk een lamp een platte, open schaal met olijfolie gevuld, waarin een los ineengedraaide, over den rand hangende pit dreef, zooals er nog vele gevonden worden in de ruïnen van oude steden, en die men zorgvuldig in musea verzamelt. Gaandeweg werden deze lampen kunstwerken, die in onze salons geen slecht figuur zouden maken. Het weinig lichtgevend vermogen dezer lampen en de onaangenaam riekende walm, ontstaan bij de verbranding, gaven aanleiding, dat men met vreugde de kaarsen begroette. Het schijnt, dat we deze uitvinding te danken hebben aan de eerste Christenen in Rome, die, om aan de vervolgingen van Nero te ontkomen, in de catacomben vluchtten. In den aanvang van de derde eeuw leest men van vet- en waskaarsen, ofschoon er nog wel zeven eeuwen overheen gingen, eer ze hun intrede deden in de huizen der aanzienlijken en de dennetakken naar de hutten der armen verwezen werden. Vooral de uitwendige eeredienst oefende hierop grooten invloed uit. Voor de verlichting der kerken werden massa's waskaarsen gebruikt, hetgeen gemakkelijk te begrijpen is, als men weet, dat er voor de verlichting der slotkerk te Wittenberg jaarlijks 30.000 pond noodig waren. Na de Hervorming, toen de behoefte in de kerken verminderde, nam de prijs naar evenredigheid af, en werd het in de huizen der aanzienlijken een wedstrijd in verlichting. Voor een hoffeest in Dresden omstreeks de 18de eeuw waren 14.000 waskaarsen noodig. De burgerij werd door deze prijsvermindering in staat gesteld de dennetakken te vervangen door vetkaarsen, terwijl men de vuurtorens verlichtte met houtvuren. Het gebruik van vetkaarsen voor de huiselijke verlichting hield tot in onze dagen stand. Daar de pit echter zelf niet verbrandde, moest de kaars onophoudelijk gesnoten worden, wat men weldra voorkwam door het invoeren van stearinekaarsen, wier pitten niet gedraaid, maar gevlochten werden.

Van straatverlichting was oudtijds in het geheel geen sprake.

De oude Romeinen lieten zich bij een wandeling in de duisternis voorafgaan door een slaaf met een brandenden fakkel of gebruikten een gedroogden ossenblaas als lantaarn. Ook onze vaders bezigden een flambouw of een lantaarn, door een bediende gedragen. Dat was door de vroedschap alzoo bevolen, terwijl 't een gezelschap geoorloofd was er gezamenlijk één te ontsteken. Van een geregelde straatverlichting is ten onzent niet vóór de zestiende eeuw sprake. Het denkbeeld van dergelijke verlichting schijnt een gevolg te wezen van den vromen zin onzer Voorouders, die hen drong, om op hoeken van straten, op bruggen, in nissen, heiligenbeelden te plaatsen, waarvoor kaarsen werden ontstoken. Deze beelden en de verlichting daarvoor werden voor rekening der gezamenlijke buurtgenooten bekostigd. In de nabijheid daarvan vestigde zich gewoonlijk een vrouw met haar „kraampje”, welke de benodigde kaarsen verkocht en daarmede vaak een aardig stuivertje verdiende. Toen de beruchte Beeldenstorm zijn schendende hand sloeg aan kerken en kloosters, moesten het ook weldra deze beelden ontgelden, wat vaak aanleiding gaf tot aanstootelijke, soms echter ook tot kluchtige tooneelen. Vermakelijk was, wat in December 1566 aan de Langebrug te Amsterdam geschiedde, waar de vrouw van een zanddrager haar kraam opgeslagen had. Ook in die stad was de beeldstormerij begonnen in de Oude Kerk, maar gelukkig gestuit door Prins Willem, die daarvoor persoonlijk overgekomen was. Nu gebeurde het, dat op zekeren dag een aantal luiden in een kroeg op den „drinkbank” zaten, onder wie ook onze zanddrager, die wat al te veel aan Bacchus geofferd had. Zijne makkers plaagden hem 't gelag te betalen, „want,” zeiden ze, „uwe vrouw is in maatschap met Onze Lieve Vrouwe, daar zij samen 't kaarsgeld deelen.” In woede ontstoken, vliegt de man ter deure uit, smijt de kraam zijner vrouw aan stukken en dient haar zelve een kastijding toe. Daar zij hiermede niet gediend is, vlucht zij 't zanddragershuisje binnen. Hij haar echter na, en juist als hij binnenkomt, sluipt zij eruit en trekt de deur in 't slot. Nu kent zijne woede geen grenzen. Hij grijpt het touw van den bengel en klept „met 't kloksen dat daar hing” de heele buurt bijeen, die angstig vraagt: „Waar is de brand?” Toen 't bengelen hem begint te verdrieten, springt hij 't raam uit en zet 't op een loopen. Gevolgd door de menigte vlucht hij in de richting van de Regulierspoort, waar de schutters, meenende,

dat hij het hoofd van een bende oproerlingen is, hem gevangen nemen en hem opsluiten. Intusschen hadden anderen de overblijfselen van 't kaarsenkraampje gevonden en de vroedschap verwittigd, dat de beeldstormerij het hoofd weer opgestoken had. Zoo geraakte weldra de heele stad in rep en roer en kwam niet tot rust vóór de Prins zich met de zaak bemoeide.

De eerste stad, waar men een geregelde straatverlichting invoerde, was waarschijnlijk Londen, dat volgens Wagenaar, gevolgd werd door Amsterdam. Deze geschiedschrijver zegt: „In de 15de en 16de eeuw had men geen middelen, om de stad bij avond of nacht te verlichten, dan eenige lantaarns met brandende kaarsen, die hier en daar in 't midden der voornaamste straten stonden en op de bruggen, doch weinig licht verspreidden.”

In 1505 werd door de Vroedschap bevolen, dat niemand na het luiden der boevenklok, hetwelk om 9 uur geschiedde, zonder lantaarn op straat mocht komen. Ook de nacht- en de burgerwacht deden hunne ronde bij het licht eener lantaarn. Tot nadere aanduiding moge dienen, dat de boevenklok, ook wel dievenklok geheeten, de klok was, die luidde ten teeken, dat de herbergen gesloten moesten worden. Te Utrecht was bovendien nog bepaald, dat bij het luiden der boevenklok de Joden de stad moesten verlaten. Erg Christelijk! Op andere plaatsen werd door de boevenklok de kermis ingeluid, gedurende welk volksfeest de bannelingen weer in de stad mochten verblijven. Wat Amsterdam betreft, werd in 1579 gelast, dat de lantaarns op de bruggen reeds met zonsondergang zouden worden ontstoken en de herbergiers tot 10 uur licht moesten branden in hunne voorhuizen. 't Schijnt, dat heeren kasteleins dat bevel niet al te getrouw opvolgden; want weldra verscheen een nieuwe keur, die voorschreef, dat aan ieder twaalfde huis eener buurt bij avond en bij nacht door den bewoner een lantaarn met een brandende kaars moest opgehangen worden. Daar men ook dit wel eens vergat, werden van gemeentewege personen aangesteld, die zich met de zorg daarvoor belastten. De onkosten vond men door het heffen van een lantaarngeld. Een groote verbetering was het, toen Jan van der Heide, de uitvinder der slangbrandspuiten, voorsloeg de stad te verlichten door lampen, aangebracht in lantaarns. Onmiddellijk werd door de Vroedschap besloten daarop in te gaan en zoo kreeg Amsterdam in 1669 zijne straatlantaarns, van 't model, zooals de oudsten onder ons ze in de jeugd nog wel gekend hebben, al was het ook niet in onze Hoofdstad. Ze waren ongeveer twee voet hoog, vierkant van vorm, van boven breeder dan van onderen en gedekt door een aan alle zijden open snuiver, zoodat de verbrandingsproducten gemakkelijk ontwijken konden. Ze stonden op wit geverfde palen van 9½ voet lengte. In die lantaarns hing een voet boven den paal de lamp, gevuld met raapolie, waarin een gedraaide katoenen pit dreef. De olie werd bij vriezend weder vermengd met lijnolie. De pitten verbrandden in 98 uren een mingel olie. De bewoners werden nu van de zorg voor deze verlichting ontheven, welke werd opgedragen aan gesalarieerde lantaarnopstekers. In 1766 bezat Amsterdam 300 dergelijke lantaarns. Deze verlichting viel zoo bijster in den smaak, dat ze bijna overal navolging vond en zelfs Parijs ze ingevoerd schijnt te hebben. Althans men was daar bij onze hoofdstad ten achteren. Ook onze hofstad ging nu spoedig tot een algemeene straatverlichting over. Immers de Riemer zegt, dat eerst in 1533 werd bevolen: „dat een yegelijk als het laet en duister zoude wesen, een lantaarn met licht voor zijne deure moeste hangen”.

Ofschoon de algemeene straatverlichting te Utrecht eerst in 1666 voorgeschreven werd, leest men toch reeds vóór dien tijd van voorschriften, die 't verlichten der straten ten doel hadden, al was 't zeer gebrekkig. Reeds in 1403 bepaalden de Vroede Vaders: „dat van deser tijd voert nyemant des avonds op ter straten en ga na der XIter uren in den nacht hi en hebbe een lanterne bi hem met lichte en gheen absconce (dievenlantaarn) bi eenen koer van een ponde alsoo dicke alst yemant dede”. En David van Bourgondië schonk den nachtwakers behalve / 100 salaris 's jaars nog een douceurtje van 10 ponden voor de lantaarns, welke zij medevoerden. In de Bisschopsstad bestonden op 't sluiten der herbergen bij 't gelui der boevenklok al dergelijke bepalingen als elders. Deze klok noemde men daar uit dien hoofde wel drink-, bier- of wijnklok. Bij belangrijke evenementen was der burgerij gelast voor de vensters lichten te plaatsen of lantaarns te hangen, terwijl de Vroedschap dit op zich nam, wat de openbare plaatsen en gebouwen betrof. Bij een bezoek van Karel V aan de stad in 1545 luidde het bevel: „Mijnheer de Schout, enz. doen te weten van K.K. Majesteits wegen, dat bij gebuerte der elcz derde huys in elke gebuerte alle avond voor haer huysinghe ende erven uithanghe sullen een lanteren met licht, beginnende des avonds om 6 ure, durende tot in der nachstont tot elff uren, ende dit tijd lanck, van dat die keizer onser alre genedichsten heere binnen deser stat Utrecht wesen sal.”

Toen de straatverlichting werd ingevoerd, geschiedde dit door kaarsen met dubbele pitten, van vier in een pond, zoogenaamde vieren. Ze werden gedurende de wintermaanden, behalve gedurende volle maan, ontstoken, en brandden van 't luiden der boefklok tot 's morgens na 't ophouden der waakklok. De onkosten van een en ander kwamen voor rekening van de ingezetenen. Later werden de kaarsen vervangen door lampen, die aangeschaft werden tot een getal van 600. Aan 't hoofd der verlichting werd een Schout bij Nacht gesteld. In 1728 werd door de Vroedschap, wegens de straatschenderij, besloten de lantaarns,

die eerst op palen stonden, aan de huizen te bevestigen. Een halve eeuw daarna nam men in overweging een proef te nemen met reverbères, zooals die elders in gebruik waren. Ofschoon deze proef uitstekend uitviel, en de burgers aanboden dergelijke lantaarns voor hunne rekening te onderhouden, duurde 't echter nog tot 1825 eer men tot 't gebruik van reverbères overging.

Aan de negentiende eeuw was 't voorbehouden de zaak der algemeene straatverlichting tot meer volkomenheid te brengen. Nadat men sedert 1805 in Engeland daarvoor het steenkoolgas bezigde, vond deze wijze van verlichting in alle beschaafde landen grooten bijval. Rotterdam was in Nederland de eerste stad, die het lichtgas tot dit doel aanwendde. Sedert hebben alle steden en een groot aantal dorpen het insgelijks ingevoerd. En dat men zelfs daarmede in onze dagen niet meer algemeen tevreden is, blijkt wel uit het meer en meer in gebruik nemen van electrisch licht.

Toch zijn er in ons lieve Vaderland nog plaatsen aan te wijzen, waar men zoo weinig verlicht is, dat men alle straatverlichting weert.

P. FRANSEN JZN.

HET KRUIDEKE-ROER-MIJ-NIET. 1)

The Sensitive Plant. P. B. SHELLEY.

II.

Als vorstinne, bekoorlijk, vol liefelijkheden,
Heerschte een vrouw in dien hof als eens Eva in Eden,
Bewakend haar bloemen bij dag en bij nacht;
Als God over 't starrenheir hield zij de wacht,
Die edele Vrouwe, zoo wonderlijk goed,
Wier schoonheid verhoogd werd door 't reine gemoed,
Welks afglans 't aanzienlijke wezen omvloeide
Als 't water een bloem, die den zeeboôm ontbloeide.

Zij was 't, die den hof steeds verzorgde en bewaarde;
De bloemen, die sterren des hemels op aarde,
Ze lachten haar toe van den grond voor haar voeten,
Zoo moeten de sterren den Nachtvorst begroeten.
Geen sterveling, die tot gezelschap haar strekte;
Toch bleek uit haar bos en een zaligen zucht,
Als 't maanlicht met kussen op de oogleên haar wekte,
Hoe verre van d'aarde haar droom was gevluht.
't Was of er een lichtgeest was neer komen zweven,
Die stil'kens bij sterglans den hemel verliet
Om bij haar te zijn, en haar steeds bleef omzweven,
Al zag zij door 't glanzende daglicht hem niet.

Haar tred roerde luchtigjes 't gras, dat zij drukte;
Haar hijgende, zwoegende boezem verried
Hoe de aanwuivende wind haar van weelde verrukte
En, vliedend, daar krachtigen levenslust liet.
Doch waar ook haar luchtige voet kwam getreden,
Daar wischten heur haren uit 't golvende gras
Het luttele voetspoor; zoo komt soms gegleden
Een wolkschaduw, schuivend langs zonnigen plas.

O, zeker! de bloemen dier heerlijke dreven
Verheugden zich reeds als haar treden genaakten,
Ze voelden zich heel met haar wezen doorbeven,
Als teeder heur ving'ren maar even haar raakten.
Zij sprenkelde water met vriend'lijke hand,
Als middagzon laaide in 't zomersche land,
En bloembekers, vol tot den rand van den regen
Der stortbuien, wist zij behendig te leegen.
Haar handekens hoedden de ranken bij 't nijgen
Door steun aan te brengen met stokken en twijgen.
O! 't was of de bloemen heur kinderkens waren,
Zoo wist zij vol zorg ze voor leed te bewaren!

De vratige kevers en knagende wormen,
Insecten, onooglijk of griez'lig van vormen,
Deed ze al in een vlechtkorf en bracht heel de vracht
Verweg, tot waar 't bosch ligt in donkeren nacht,
Doch vulde met bloemen de mand der insecten,
Met grassen, zoo frisch als heur handjes slechts vonden.
O! hoe die verbannen haar deernis nog wekten!
Ze meenden 't zoo kwaad niet, bedreven ze ook zonden;
Doch bijen en blinkende ééndagsvliegen,
Kind'ren van 't weerlicht, nachtvlinderkens zacht,
Die, bloemlippen kussend, onschuldig zich wiegen,
Ze gaven geleide als heur engelenwacht.
En menige kluis, waar een vlinder in kluis
Van schijndood de toekomst verbeide in den droom,
Liet rustig zij hangen in 't veilige duister
Der nervige schors van den cederboom.

Dit Lentekind, 't liefste van haar creaturen,
Vertoefde in dien tuin, van al 't schoone de ziel
Zoolang maar de zalige zomer mocht duren...
Zij stierf, — nog voor 't eerste der herfstblaad'ren viel.

G. DE GRAAF.

1) Zie jaargang III, Nr. 15, 10 April '09.

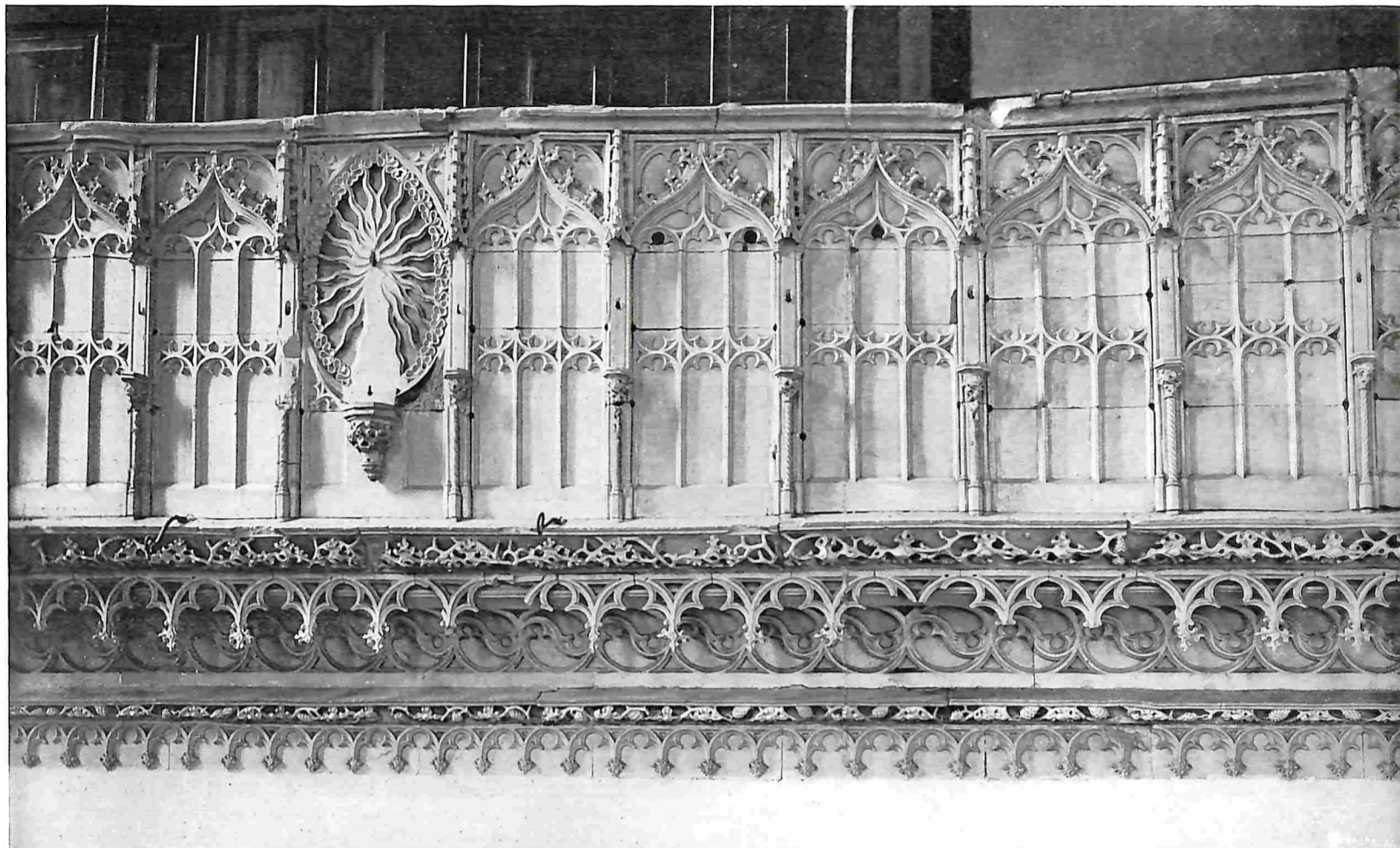

Foto R. H. Herwig.

HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL. HET OXAAL.

HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL.

(Slot).

HET klooster was oorspronkelijk een viervleugelig gebouw, rondom een kruijt-hof (herbarium) gelegen (XXV.) Langs de vier zijden van die binnenplaats strekten zich de vier kloostergangen (VIII) uit. Deze gangen dienden bij slecht weder tot wandelplaats voor de monniken. Hier ook werd „in plechtigen ommeganck” de nieuw gekozen prior rondgeleid, terwijl de overleden kruisbroeder een of meermalen in „stillen ommeganck” werd rondgedragen, voor men het lijk grafwaarts droeg. Aan den kant van de noordelijke kruisgang bevond zich het lavatorium (X), waar de monniken zich reinigden als zij van den veldarbeid terugkeerden en waar bij plechtige gelegenheden de voetwassing geschiedde.

Aan de buitenzij van de kloostergangen strekten zich de vier vleugels uit.

De ingang bevond zich in den oostelijken vleugel (bij a.) Daarnaast lag de spreekkamer (locutorium XVI), terwijl zich verder zuidwaarts de kamers voor de gasten bevonden (XII, XIII, XIV, XV). Tusschen deze en de kerk lag de sacristij (XI), waar in solide eiken kasten de verschillende benodigdheden voor den eeredienst bewaard werden. Wellicht, dat op een bovenverdieping van de sacristij zich de schatkamer (thesaurum) bevond.

Een deur gaf van de sacristij toegang tot de kerk. Zooals men ziet stak deze met zijn driezijdig afgesloten koor (I) nog voor den gevel van den oostelijken vleugel uit. Door een steenen oxaal (V) was het koor van het schip (VI) gescheiden. Het oxaal was a.h.w. een soort galerij dwars door de kerk loopende. De broeders zongen hier onder leiding van den cantor de „cantilenen en de musycke”. Aan den westkant zal zich nog een voorportaal (porticus VII) uitgestrekt hebben, waar zij, die tot straf niet in het bedehuis mochten komen, de godsdienstoefening konden bijwonen. Het koor was bestemd voor hen, die het kloosterkleed droegen, het schip voor de leeken en de omwonenden. De kerk werd verlicht door een aantal spitsbogenvensters. De kerkgewelven en ramen waren beschilderd; helaas is daarvan niet veel meer overgebleven. Enkele der ongeschonden ruiten zijn naar het museum te Groningen overgebracht. Hoe een en ander vroeger uitzag, blijkt uit het volgende van Mr. Feith:

„Men zag, zoo lang de kerkgewelven nog bestonden, in fresco wonderlijke schilderijen op dezelve, zooals onder anderen, om slechts iets te noemen, een geestelijke, houdende eene schaal in de hand, op welker eener blad een duivel zat, terwijl op het andere, dat naar beneden zakte, een engel stond; zoo vindt men thans nog dertig koorheersbanken, waarvan het zitplankje kan worden opgetild. Onder de meesten dier zitplankjes ziet men verschillende vreemde en afzigtelijke aangezichten in snijwerk, die veel overeenkomen met de narrebeelden, welke men aan sommige oude kerken en gebouwen aantreft. Onder in den noordertrans (nu niet meer, H) zijn nog eenige geschilderde glazen, onder

welke eene schilderij gevonden wordt, vertoonende twee duivels, die eenen man, denklijk eenen ketter, geboeid houden en naar de hel slepen, terwijl hem van alle kanten kwaadaardige ge-dierten aanvallen; voorts een glas, vertoonende Samson, die de poorten van Gaza omver rukt; een ander voorstellende eene schilderij van de hel; en een, waarop een wapen staat, hebbende van boven twee zilveren starren, en onder dezelve een half gouden rad, alles op eenen blauwen grond”.

Tegen de westelijke kloostergang sloot zich de kapittelzaal (capitulum) aan, waar allerlei besprekingen betreffende het klooster gehouden werden. Daar werd de nieuwe prior verkozen en dan werd hem — na 't Te Deum laudamus in de kerk — door de kloosterlingen de belofte van gehoorzaamheid gedaan. Ook bevonden zich aan die zij de broederhal (frateria) waar vrije oogenblikken doorgebracht werden, en de trap naar de bovenverdieping. Op den plattegrond is dat alles door IX aangeduid.

De noordelijke vleugel stak zeer waarschijnlijk vóór den oostelijken vleugel uit. In den buitenmuur bevindt zich nog een brokstuk van het woord Ter Apel. Daaruit is af te leiden, hoe lang dat uitspringende gedeelte minstens geweest moet zijn. In dat gedeelte bevonden zich wellicht de vertrekken van den prior. Daaraan grensde dan het studeervertrek van dien geestelijke (XVII, XVIII en XIX). In dat vertrek was uitgebouwd het oratorium (plaats des gebeds, bij b) een driehoekige nis, waarin een klein altaar geplaatst was. Gelukkig is die uitbouwingspaard gebleven, al is dan ook het leien dakje door een zinken bedeksel vervangen. Westwaarts van het studeervertrek bevond zich de slaapzaal van den prior (XXI) en nog verder naar 't westen de keuken (coquina) met de groote schouw, de sieken-camer, de kan-plaas, de vaet-hocce, het turf-huesz, en het vuelles-vat (XXII en XXIII). De westelijke kruisgang was langs de keuken door een poort met het jaartal 1560. Hier had men toegang tot den groententuin. Westwaarts van die gang zal zich het refectorium bevonden hebben (XXIV), waar de maaltijden onder diep stilzwijgen gehouden werden en het calefactorium, waar men zich kon verwarmen (na de vroegmis b.v.), benevens het vestarium (kleedkamer) en het proviandmagazijn.

De bovenverdieping werd voor het grootste gedeelte door de slaapplaatsen (het dormitorium), bestaande uit vele cellen, ingenomen. Ook hier was een eerbiedig zwijgen geboden. Hij, die „zijn silecium brak des avents, na acht ure tot des morghens voir soeve uren”, was strafbaar.

Verder bevonden zich daar de necessaria (het ghemackhues), de werk- en bergplaatsen, de librarije, de bibliotheca en eenige cellen voor de broeders, die „'t handwerk van scriven deden” en daar gezeten waren „op hun scriefstoelen met pulmeteren”. Van deze verdieping kon men het oxaal en de kerk bereiken.

Behalve het hoofdgebouw zullen er nog drie groepen bijgebouwen geweest zijn.

Naar het westen, om den „siecketuin”, lagen het „sieck-hues”, de „infirmarije” (nosocomium), de caminata, de „bloet- of dooden-camer”. Verder nog in een afzonderlijk gebouw de werkvertrekken (de „warven unde ende boven”), het „wagenhues mit peerdenstall”, het „waschhues” met bleekveld.

Naar het noord-oosten lag de tweede groep met het „back-huis”, de bierbrouwerij, de melkerij, het slachthuis, het looiers-huis („pergamentes-huesz”, zoo genoemd omdat hier het perkament bereid werd), de wagenmakerij, de kuiperij en het „hiem-huesz”, waar de vaste arbeiders en de huurknechts verblijf hielden.

De derde groep lag nog verder naar het noord-oosten. Daar vond men de beide molens met de voorraadschuren en de vertrekken voor het personeel, het gast- of passanten- en verpleeghuis, waar doortrekkenden gelaafd en zieken verpleegd werden. Eindelijk nog de stallen, schuren enz. Tusschen al die gebouwen lagen de verschillende tuinen en gaarden.

Zooals men ziet vormde zulk een klooster eigenlijk een nederzetting op zich zelf. Alles was er op ingericht om geheel onafhankelijk van de buitenwereld te kunnen bestaan.

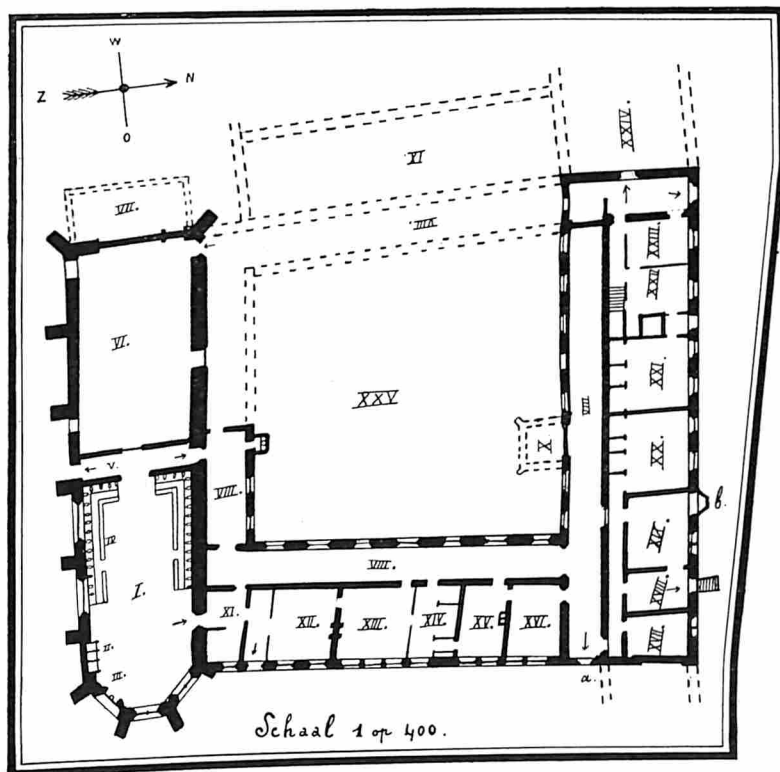
Vergeeten we niet nog even het coemeterium te noemen, de begraafplaats, die ten zuiden van de kerk lag en in tweeën gedeeld was, n.l. één gedeelte voor de geestelijken en een ander deel voor de leken.

Nadat Groningen het klooster in 't bezit gekregen had, werd al spoedig de kerk voor den Herv. godsdienst in gebruik genomen en een deel van het hoofdgebouw voor pastorie, kosterij en school ingericht.

In 1642 verhuurde de stad vele erven, terwijl uit een brief van 1644 blijkt, dat de stad goederen van het gewezen couvent had verkocht. In 1794 waren van het gebouw nog de kerk en twee tranzen in wezen, in 1834 werd de kloosterpoort weggebroken en de bovenverdieping van de toen nog bestaande vleugels van het hoofdgebouw gesloopt. In 1837 werden de kruisgewelven der kerk door een houten zoldering vervangen. Bij die gelegenheid werd tevens het kerkdak hersteld, waarbij het karakteristiek achtzijdig, houten, open klokke-torentje met de cloesterclocke „Sancta Maria Magdalena” sneuvelde en door een modern torentje werd vervangen. Het westelijk voorportaal was toen reeds lang verdwenen. In 1884 werd het schip der kerk van het koor afgescheiden en tot stads-bergplaats en timmerschuur ingericht. In 1873 werd de studeerzaal van den prior tot catechisatie-kamer ingericht en 10 jaren later werd de oostgevel, waarin reeds vroeger een achttal spitsbogenramen door gewone ramen vervangen waren, gepleisterd. In 1879 werd het torentje van een nieuwe klok voorzien op last der stad Groningen te Heiligerlee gegoten en voorzien van het opschrift: „S. P. O. G. me fieri curarunt aeterna per saecula sonam. MDCCCXC.” In 1893 werd op het oxaal een orgeltje in rococostijl geplaatst. Reeds vroeger was een preekstoel door de stad gegeven.

Maar thans genoeg over de lotgevallen van het oude klooster! We willen alleen nog zien wat er nu nog van in wezen is. Daarbij moeten we ons beperken. Het artikel zou voor een tijdschrift anders te uitvoerig worden. Bovendien geven onze afbeeldingen de mooiste dingen in beeld weer; met een korte beschrijving kunnen we dus volstaan.

Beginnen we met te constateeren dat de vertrekken onder XX, XXI, XXII en XXIII op den plattegrond aangegeven, nu tot woning voor het schoolhoofd zijn ingericht, terwijl op de

PLATTEGROND VAN HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL.

Foto R. H. Herwig. HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL.
DETAIL VAN DE BANKEN.

plaats van XXIV een nieuwe school is gebouwd. De andere vertrekken dienen tot woning van den predikant.

Begeven we ons daarna naar de kerk. Van het schip zullen we niets vertellen. Sedert dat tot timmerwerkplaats is ingericht, is er natuurlijk veel bedorven. Van de achterzij van het oxaal is dan ook weinig meer over. Gelukkig dat de voorzij beter bewaard is. Het geheele oxaal bestond uit twee overwelfde muren, waarboven een galerij. Een poortvormige opening aan de koorzijde en een rechthoekige dito aan de schipzijde gaven gemeenschap tusschen koor en schip. De borstweringen van dat oxaal waren prachtig bewerkt. Onze afbeelding geeft een deel der koorzijde in beeld. Die heele zijde bestaat uit „zandsteenblokken, welke, opgesloten in tusschenstijlen, een dertien velden vormen, elk veld verdeeld in drie paneelen met sierlijke boogsluitingen en maaswerkvullingen; de tusschenstijlen zijn gebeiteld met slanke hoek-colonnetjes, welke een pinakelvormig baldakijn dragen, waaronder eertijds, rustend op de blad-kapiteelen der getorste onder-colonnetten, de beelden der twaalf apostelen en van twee profeten stonden.

In het middenveld stond te midden dier rei apostelen, op een kraagstuk een Maria-beeld, met één voet rustend op eene halve maan en met een stralenkrans tot achtergrond. Alles is even sierlijk als kant gebeiteld; een à-jour gehouden blad- en vruchtenrank vult de lijstwerken, en eene rei vrij doorhangende redent-boogjes, elk boogje in eene bladvormige versiering eindigend, vormt eene soort van lambrekijn langs de diepe, met eene muurwerkversiering bezette, groote hollijst”. (C. H. Peters).

We vonden nergens opgeteekend waar de 14 beeldjes gebleven zijn. Zou de beeldenstorm ook dit vandalisme op zijn geweten hebben? Dit lijkt ons niet zoo erg waarschijnlijk, omdat we van beeldstormers in deze streek nooit hoorden. Dan zou ook het beeldhouwwerk van het oxaal vernietigd zijn. 't Lijkt hier meer, alsof de beeldjes door zachte hand netjes zijn weggenomen. Mogen we eens een veronderstelling wagen?

Evenals vele kloosters zal ook het klooster te Ter Apel zijn onderaardsche gangen gehad hebben. De eigenaardige voortplanting van zekere geluiden maakt dat waarschijnlijk. Als er 's zomers in het wandelbosch muziek en bal is, hoort men het dansen in sommige vertrekken van het klooster zeer duidelijk, veel duidelijker dan elders op geringeren afstand. De overlevering wil dan ook, dat er in die richting nog een onderaardsche gang bestaat. Toen die in 't midden van de vorige eeuw geopend werd, zagen de onderzoekers plotseling naar hun stellige verklaring menschen of geesten voor zich. Overhaast namen ze de vlucht en metselden den ingang zoo spoedig mogelijk weer dicht. Zouden die angstige zoekers misschien in het halfdonker de beeldjes voor menschen of geesten aangezien hebben? En zouden ze daar in dat geval misschien verborgen zijn door een priester, die, bang voor wanordelijkheden, de heiligbeelden, wilde redden, of mis-

schien door den laatsten prior, die — toen hij de Herv. kerk omhelsde — toch zeker nog wel iets voor de vroegere heiligen gevoeld zal hebben en liever de beelden in veiligheid bracht, dan ze aan mogelijke bespottingen bloot te stellen.

Een andere afbeelding geeft het driezetelig Leviten-gestoelte (II), dat diende voor den dienstdoenden geestelijke, den diaken en sub-diaken om tijdens de hoogmis, tusschen het Gloria en het Credo naar het zingen te kunnen luisteren. Onze afbeelding beeldt alleen het bovenste gedeelte uit, daar voor het onderste gedeelte een houten bank is aangebracht.

Het gestoelte is van zacht roode zandsteen gebeiteld; „de voorzijde der steenen, met kussens belegde, zitplaatsen, is met maaswerk versierd en de zitplaatsen zijn onderling door zandsteenen à jour wanden gescheiden en met kruisgewelfjes overdekt.

Eene smalle horizontale lijst, tegen bladhogels op de kant- en tusschenstijlen eindigend, sluit de bijna halfronde bogen, welke aan de voorzijde de overwelving sluiten, en op die lijst tot voet is boven elke zitplaats een basrelief, even geest- als zorgvol gebeiteld, voorstellende: de blijde boodschap, de geboorte van Jezus en de aanbidding der koningen; even eenvoudig als meesterlijk behandeld is elk guurtje vol uitdrukking en karakter, en 't geheel gelukkig nog niet zóó beschadigd, dat het alle waarde verloren heeft; het meeste heeft echter het middelste basrelief geleden. De spitsbogen, welke voorzien met elegante bladhogels de groepen omsluiten, gaan alle over in een veelhoekig bladkapiteel en dragen tevens de met zij-colonnetjes bewerkte opgaande achterstijlen, die in pinakelvormige baldakijns eindigend, dienen tot nis en tot overdekking der daarin geplaatste nu verdwenen beelden, dat van den Christus in het midden en darneven, dat van Maria en Johannes.

Door sierlijke steunbogen met spelend maaswerk behandeld, welks dunne midden-stijltjes echter gebroken en verdwenen zijn, zijn die nisvormige stijlen verbonden met de, van af den grond, opgaande kant- en tusschenstijlen van het gestoelte, wier met kapiteelen voorzien, getorste, boven-colonnetten voorheen vier beelden droegen, terwijl naast en onder die colonnetten zestien kleinere beeldjes geplaatst en aan de nog zichtbare krammen bevestigd waren, te zamen een inderdaad kunstig gebeeld geheel vormend”.

Zoowel het oxaal als het Levitengedeelte zijn in hun soort bijna eenig in ons land.

Ook de piscine, welke in het zuidoostelijk muurvak van de koorafsluiting geplaatst is en eertijds voor de handwassing diende (III), alsmede het daarboven geplaatste sacramentskastje zijn rijk gebeiteld. Onze afbeelding laat dat duidelijk zien. Jammer dat ook hier de vier beeldjes, evenals het eiken deurtje met ijzeren beslag verdwenen zijn.

In het koor bevinden zich nog de oude kanunnikenbanken (op den plattegrond bij IV). De afbeelding laat zien, dat ook deze met maaswerk en gestoken blad- en krulwerk versierd zijn. Vroeger droegen ze een kwartrond gewelf eveneens fraai bewerkt. We vertelden reeds, dat de draaibare zitplanken aan de onderzijde voorzien zijn van gebeeldhouwde menschenkoppen of van een bladversiering. De verschillende nog aanwezige kunstwerken laten zien, hoe wondermooi het kerkje vroeger geweest moet zijn. Jammer daarom, dat het hoogaltaar verdwenen is, dat het gewelf vervangen werd door een zoldering en dat de zandsteenen ramen met haar traceeringen en geschilderd glas moesten plaats maken voor houten ramen of metselwerk. Verleden jaar zijn in het kerkje twee ramen aangebracht, welke we ook op onze platten grond teekenden. Voor beter licht was dat geen overbodige luxe.

In het oude klooster zelf zijn vooral de oude kloostergangen een bezichtiging overwaard. Vooral de noordelijkste vormt met zijn gevoegde baksteen-bogen, zijn plavius-vloer, zijn invallend helder licht en zijn diepe raam-daggen, een karakteristiek gedeelte. Onze foto geeft daarvan een afbeelding. De oostelijke is wit gepleisterd.

In de tegenwoordige pastorie is nog een kamer in rococo-stijl met het stadswapen in den schoorsteenmantel, terwijl in een

ander vertrek nog een overblijfsel van de vroegere zoldering is.

Bekijken we ten slotte nog even het mooie uitbouwsel aan den noordelijken muur. Deze gevel is in zijn geheel nog het best beoordeelijken waard. De driezijdige altaar-nis van zandsteen uitgebouwd „verraadt in haar pilasters, bladrank-versiering en sluitlijst reeds de komst der renaissance, hoezeer de raam-traceeringen nog gothiek zijn”. Aan de drie zijden vinden we in bladkransen onder de ramen respectievelijk de letters: M. A. R. Y. — J. H. S. — J. O. E. S. (Maria — Jezus Hominum Salvator — Johannes), terwijl de draagsteen het jaarcijfer MDLJJJJ (1554) draagt.

Bij het eindigen van dit opstel onzen hartelijken dank aan Ds. L. v. Dijk, sinds naar Nuis en Niebert vertrokken, die ons welwillend toegang tot kerk en pastorie verleende en zich wel de moeite wilde getroosten ons rond te leiden. R. H. HERWIG.

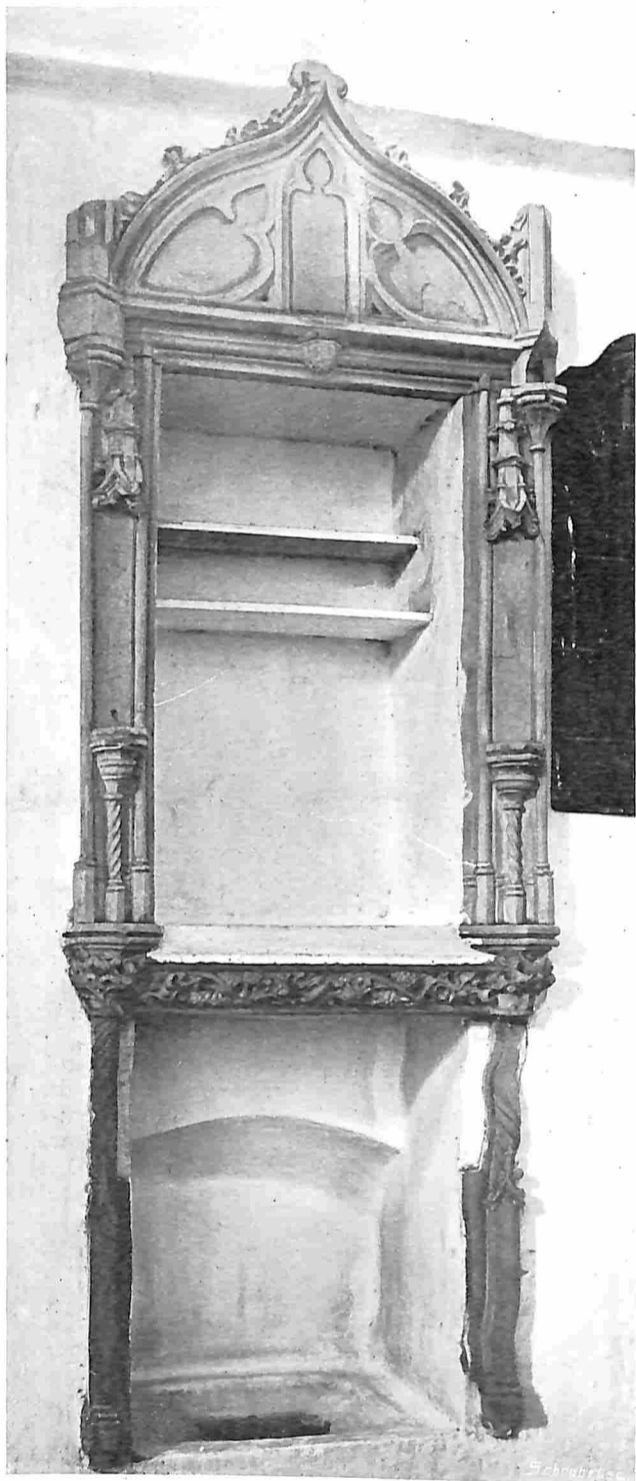

Foto R. H. Herwig.

HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL.
DE PISCINE

mand anders was dan een Fransch uitgewekene, Jacques Jean Marie François de Tromelin, een edelman uit Bretagne, oudplezier” op de *Diamond* was.

Tromelin had reeds heel wat avonturen beleefd; in het begin van 1792 uit Frankrijk vertrokken, had hij den veldtocht van Argonne meegemaakt; later, officier in het koninklijke leger van Bretagne, had hij weten te ontsnappen aan de terechtstellingen op groote schaal van de overwonnelingen van Quiberon en had hij van een oogenblik van respijt gebruik gemaakt om te trouwen. Daar hij zeker was gefusilleerd te zullen worden als hij werd gevat en herkend binnen het gebied der Republiek, vluchtte hij naar Londen, waar hij op schamele wijze in zijn onderhoud kon voorzien door het geven van teekenlessen; hij werd er voorgehem medenam aan boord voor de campagne van 1796.

In den nacht van 18 April, op het oogenblik dat de Fransche

PARIJS TIJDENS DE REVOLUTIE. 1)

EEN ONTVLUCHTING UIT DEN
TEMPLE.

„DE Leeuw der Zee”, — „de Vliegende Milord” — aldus noemden de zeelieden der Republiek den commandore Sidney Smith, die in 1795 bevel voerde over het Engelsche eskader dat voor de kusten van Normandië kruiste. Onze matrozen, die nooit veel geloofd hadden van het Opperwezen van Robespierre, waren overtuigd dat de vijandelijke admiraal — de man die Toulon in brand had gestoken — de duivel in eigen persoon was, zulk een vermaardheid had hij zich door zijne dierstheid, zijn behendigheid en zijn geluk verworven. Hij schepte gewapende *chouans* in ten aanschouwen van de kustwacht, nam op de kust vluchtende royalisten aan boord, en vervoerde samenzweerders tusschen Engeland en Frankrijk; zijn admiraalschip, de *Diamond*, werd des avonds nog bij de eilanden Saint-Marsouf gezien en lag bij het aanbreken van den dag voor Dieppe; de schepen die hem trachtten na te zetten schenen voorbeschikt te zijn tot de een of andere ramp, storm, stranding of ontploffing in de kruittkamer.

Maar, op 19 April 1796 werd de stad Havre bij het ontwaken door een verbijsterende tijding verrast: Sidney Smith was gepakt! Hij had de dierstheid gehad om in het holst van den nacht, met een flotille van vijf of zes kanonneerbooten, het fregat *Le Vengeur* dat op de reede voor anker lag, aan te klampen; hij had er zich meester van gemaakt en wilde met zijn buit aan den haal gaan, toen hij door het uitschieten van den wind en den opkomenden vloed de Seine werd opgedreven. De logger *Le Renard* en eenige andere schepen gingen de haven uit en zetten hem na. Een korvet, onder bevel van kapitein Le Loup, haalde het admiraalschip van Sidney Smith in; de bemanning enterde het, en de admiraal gaf zich over 2). Le Loup nam hem, uit naam der Republiek, gevangen met zijn staf, zijn secretaris, die verklaarde Vright te heeten, en een jonkman van vierentwintig jaar dien hij voor zijn bediende liet doorgaan, maar die nie-

Mme de Tromelin en haar voortdurende wandelingen rondom den Temple, de aandacht getrokken van de politiepijonnen, maar zij waren spoedig gerustgesteld; de geheele wijk wist dat deze dame „een Engelsche was en zeer gehecht aan Sidney Smith” en men vond het niet meer dan natuurlijk, dat de Engelschman, door tusschenkomst van zijn bediende, met zijn treurende maitresse correspondeerde 10). Deze liet intusschen geen dag verloren gaan; zij had bemerkt, dat er een woning gelijkvloers leegstond in een huis dat tegen den buitenmuur der gevangenis stond. Hyde ging de localiteit zien, overtuigde zich dat de kelder doorliep tot den gevangenis muur en huurde de woning, waarin hij een jong meisje installeerde, Mlle D., zóó innemend en zóó mooi, dat de overige bewoners van het huis zich niet verwonderden, dat hij, *Charles Loiseau*, uren achtereen bij haar doorbracht. Hij was bijna voortdurend in den kelder bezig aan het graven van een onderaardsche gang, die breed genoeg was om een man door te laten, en die, naar hij berekende, niet langer dan twaalf voet behoefde te zijn.

Met ijver werkte hij den geheelen dag. Mlle D. had een meisje van zeven jaar in huis en Loiseau kocht voor dit kind een groote trom waarop het flink moest trommelen, opdat het geluid van zijn houweelslagen en van het vallen der steenen niet gehoord zou worden. Hij begon echter moedeloos te worden; hij vreesde dat hij zijn berekening niet goed gemaakt had en in een verkeerde richting werkte, daarom achtte hij het noodig, de hulp van een metselaar in te roepen. Mme de Tromelin vond er een, een vertrouwd man, die met een half woord begreep wat er van hem verlangd werd en aan het werk toog. Bij de eerste slagen van zijn houweel ontstond er een gat waardoor de binnenplaats van den Temple zichtbaar werd; die brokken steen vielen op een schildwacht, die doodelijk verschrikt alarm maakt.... De wacht loopt te wapen, maar Hyde is op zijn *qui-vive*; op zijn geroep ontvluchten Mme de Tromelin, de metselaar en Mlle D. met het kind door een achterdeur, en toen de wacht, die een langen omweg moest maken, de woning binnendrong, vond zij er slechts eenige koffers gevuld met houtblokken, meubelen zonder waarde en kleedingstukken waarvan, zooals men begrijpen kan, de eigenaars zich niet aanmeldden 11).

Dit brutale stukje had tengevolge, dat de bewaking veel scherper werd; er kwam order van het centraal-bureau, den gevangene niet de minste vrijheid meer te gunnen, en om een einde te maken aan zijn gemeenschap met de buitenwereld, werd hem medegedeeld dat hij het voortaan zou moeten stellen zonder de diensten van zijn knecht, die uitgeleverd zou worden.

Het bericht van dezen tegenslag werd door John en zijn meester als de aankondiging van een ramp aangehoord: beiden speelden tot het laatst hun rol zoo natuurlijk mogelijk. Toen op 8 Juli 1797, een brigadier geëscorteerd door een gendarme zich aan de gevangenis aanmeldde, voorzien van een besluit van het Directoire, waarbij besloten werd dat „John Bromley, kamerdienaar van sir Sidney Smith, uit het huis van den Tempel zou worden gehaald om, van brigade tot brigade, naar de haven van Duinkerken overgebracht te worden en van daar naar Engeland over te steken”, had er een hartroerend toneel plaats.

(Wordt vervolgd).

1) Onder dezen titel verschenen reeds in den vorigen jaargang van „Buiten” eenige van de boeiende verhalen, waarin de groote historicus G. Lenotre de resultaten zijner bronnenstudies heeft nedergelegd.

De hier beschreven avontuurlijke ontvluchting van admiraal Sidney Smith uit de beruchte gevangenis maakte destijds groote sensatie en leverde de stof voor een pantomime, die in Engeland achthonderdmaal achtereens in het circus Astley werd opgevoerd.

2) *Archives nationales*, F⁷ 6150.

3) *Archives nationales*, F⁷ 6423. „Er werd in een oogenblik afgesproken tusschen de matrozen en de overige officieren, dat ik voor een bediende zou doorgaan en dat ik uit Canada afkomstig zou zijn.” Verklaring van Tromelin, April 1804.

4) *Archives nationales*, F⁷ 6150.

5) Uittreksel uit de registers van het huis van arrest van den Temple 15 messidor jaar IV (3 Juli 1796).

Overeenkomstig het schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 dezer, zal de concierge van het huis van arrest van den Temple de nagenoemde personen, komende uit het huis van arrest der Abbaye, in ontvangst nemen.

Sir William Sidney, commandeur, grootkruis der militaire orde van de degen van Zweden, kapitein bij de Engelsche marine, chef der in het Kanaal kruisende divisie, geboren te Londen, 32 jaar, krijgsgevangene.

John Vesley Vright, secretaris van den commodore Sidney, en John Bromley, bediende van den commodore. *Archives nationales*, F⁷ 6423.

6) Hyde de Neuville, *Mémoires et Souvenirs*.

7) Desmarest, *Quinze ans de haute police sous le consulat et l'Empire*.

8) „In den Temple opgesloten, was mijn positie zeer hachelijk; men vermoedde dat er een émigré onder ons was; men zou mij kunnen herkennen, en dan was ik binnen de vierentwintig uur doodgeschoten. De behoefte om het leven te behouden gaf mij moed. Ik speelde mijne rol met buitengewone kalmte en geluk.” *Archives nationales*, F⁷ 4623.

9) *Mémoires de Rochecotte*.

10) „Toen kwam mijn dierbare echtgenoot naar Parijs om mij met haren steun bij te staan; men vermoedde dat zij de minnares was van Sidney Smith.” *Archives nationales*, F⁷ 6423. Verhoor van Tromelin in Germinal jaar XII.

11) Hyde de Neuville, *Souvenirs et Mémoires*.

EEN NIEUWE TULPENGROEP.

EEN voor het eerst aan de markt gebracht artikel, vooral wanneer dit afwijkt van 'tgeen men in 'tzelfde genre tot dien tijd, als 't eenig mooie en juiste heeft leeren waardeeren, wordt door de meeste menschen gewoonlijk weinig op prijs gesteld en als gevolg daarvan heftig bekritiseerd

en slechts aan weinigen is het gegeven zich er objectief tegenover te plaatsen. Behalve toch eene terzijdestelling van 't menteel eigenbelang, is daarenboven nog noodig een bredere kijk op zaken en toestanden en een zekere helderziendheid over 'tgeen in de toekomst opgeld doen zal.

Zóó is 't gegaan met de Darwin tulpen en zoo zal 't met nog tal van andere dingen gebeuren. Toen deze tulpen voor 't eerst in den handel gebracht werden, was de opinie der bloembollenkweekers daarover allesbehalve gunstig. Men vond die langgesteelde bloemen te spichtig en te hoog van stengel. Van ouder tot ouder was men zoo gewoon alles boven de maat van den gewonen tulpensteel af te keuren, dat dit oordeel natuurlijk onmiddellijk ook deze nieuwe tulpengroep treffen moest. De massa zag toen nog niet in, dat 'tgeen zij als een fout beschouwde, later blijken zou de groote waarde van 't nieuwe artikel uit te maken. Behalve dit was er nog een factor, waarmee men evenwel niet zonder eenigen grond, rekening hield en wel, dat de bloemen te klein van vorm waren en de meeste bovendien een vleschen blauwachtigen glans hadden. Het zal ongevend een kleine 20 jaren geleden zijn, dat de eerste veilingen ervan plaats vonden. Het succes was niet schitterend. De meeste koopers hielden na eenige jaren reeds met telen op of wel voegden de diverse soorten bijeen en verkochten deze dan gemengd of, zooals de vakterm luidt, als „rommel”. De animo ervoor was weg en eene vrij lange periode van weinig vraag volgde daarop. Eén man was er echter, die zich door al die teleurstellingen niet ontmoedigen liet en die zich met onwrikbaar vertrouwen en stalen ijver op de cultuur ervan bleef toelagen en door verstandige teeltkeuze en door zorgvuldig zaaien, bleef zoeken naar verbeteringen van dit nieuwe ras. Die man was de oude heer Krelage te Haarlem.

Dat zijn streven succes gehad heeft en dat zijn vertrouwen in de toekomst der Darwin tulpen niet beschaamd geworden is, dat bewijst ongetwijfeld de voorname plaats, welke deze bollen telken jare meer en meer zijn gaan innemen, zoodat er thans reeds groote partijen van worden geteeld. Gemakkelijk is deze verovering zeker niet gegaan en 't heeft lang genoeg geduurd, voordat onze Hollandsche bloembollen-kweekers in dit artikel vertrouwen zijn gaan stellen. Met „up and downs” is de cultuur vooruit gegaan. Doelmatige reclame, in den vorm van exposities en particuliere tentoonstellingen heeft veel bijgedragen, om deze bollen bekend te maken, doch ondanks dat, zat er bij velen langen tijd nog zoo'n wantrouwen, dat in een jaar van weinig vraag er te Rijnsburg kweekers geweest zijn, die zich hals over kop ervan ontdaan hebben. Darwin tulpen vermeerderen zich veel te snel en als gevolg daarvan is spoedig overproductie en eenige snelle prijsdaling te wachten, zoo werd er geredeneerd. Van overproductie is nimmer sprake geweest. De toenemende vraag was groot genoeg al 't meerder geteelde te absorbeeren. Wel zijn de prijzen teruggelopen, doch daarin is, gezien de groote uitbreiding, die de cultuur verkregen heeft, niets abnormaals gelegen en zoo is 't telen van deze tulpen ten slotte toch zeer loonend gebleken. Enkele soorten, zooals bijv. de variëteit „Clara Butt”, een van de beste roze verscheidenheden is zelfs langen tijd tot oplopende prijzen verkocht; een gevolg van 't verlangen van iederen kweker om zich op de teelt ervan te willen toelagen. Waar 't aanbod beperkt is en de vraag groot, daar loopen de prijzen op en zoo noteerde deze tulp eenige seizoenen van 20 tot 25 cents en hooger per stuk. Ook de bekende zwarte tulp „La tulipe noire” genaamd, heeft zeer geruimen tijd haar hoogen prijs van f 0.75 tot f 1.— per bol (handelsprijs) gehandhaafd en ondanks dat zijn er oogenblikken geweest, dat aan dit soort gebrek was en er niet van te koopken viel.

Engeland is 't land geweest, waar men 't eerst het nut van Darwins is gaan inzien en waar men zich zelfs op de cultuur ervan is gaan toelagen. Later is Amerika als afnemer gevolgd en vervolgens Duitschland en thans is er geen bollen betreffend land meer of er worden in meerdere of mindere mate Darwins gevraagd. Tot grooter verbruik en appreciatie heeft ongetwijfeld ook veel bijgedragen de juiste opnaamstelling der verschillende variëteiten. In 't eerst was 't een chaos. Ieder doopte en herdoopte zijne soorten naar zijn belang 't meebracht, doch 't consequent gevolg daarvan was tevens eene algemeene verwarring, welke tot heel wat conflicten met buitenlandsche afnemers aanleiding gegeven heeft en voor de reputatie dezer nieuwe tulp in de eerste tijden weinig bevorderlijk geweest is. Door 't exposeren op buitenlandsche tentoonstellingen van zuiver op naam gestelde variëteiten en door 't zenden van collecties bloemen, leerde men de afnemers aldaar het goede van 't slechte te onderscheiden en als gevolg daarvan ontwikkelde zich ook hier een zekere behoefte naar eenheid. Veel wat onder valsche vlag verkocht werd, moest verdwijnen en plaats voor 't juiste soort maken. De Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur heeft door hare keuringen daartoe veel bijgedragen en voor 't vak in het algemeen nuttig werk verricht, zoodat geconstateerd mag worden, dat in de hoofdsorten van verwarring thans geen sprake meer is. Het aantal geteelde variëteiten is evenwel nog te uitgebreid, doch langzamerhand komt ook daarin verandering en gaat men zich meer toelagen op 't kweken van eenige hoofdsorten. Natuurlijk worden af en toe ook nieuwigheden in den handel gebracht. Munten zij, door kleur, vorm of gemakkelijker telen, boven 't bestaande uit, dan verdringen zij op den duur de hedendaagsche soorten weer, om op hun beurt misschien later opnieuw voorbijgestreefd te worden. Vastgesteld kan thans

reeds worden, dat de valsche blauwe gloed, waarmee de oudste variëteiten behept waren, zoo goed als geheel verdwenen is en vervangen door zuivere tinten, 't zij van 't zachtste roze tot 't schitterendst scharlakenrood, 't zij van andere kleuren. Ook de bloemvorm en grootte is oneindig veel verbeterd. De kleine platte bloemen treft men zoo goed als niet meer aan. Darwins worden telken jare meer populair, wat naast de schitterende kleuren ook toegeschreven kan worden aan de lange stelen, waardoor zij zich voor decoratieve doeleinden zoo uitmuntend leenen en zich geheel aanpassen aan nieuwere inzichten en smaak, ten opzichte van rangschikking en verbruik (zie afbeeldingen). Niet alleen als snijbloem, doch eveneens als tuinversiering zijn deze tulpen van groote waarde. Wat ze als zoodanig presteeren, dat hebben de vele bezoekers van de, dit voorjaar te Haarlem gehouden bloembollen-tentoonstelling, kunnen leeren. Er waren daar perken met Darwins beplant, welke de algemeene aandacht trokken. Ook de groepsgewijze beplanting (een 15-tal bollen bijeen) in 't gazon, alsmede die tegen heester- en houtgewas wekte een ieders belangstelling.

Dat Darwin tulpen zich ook uitstekend voor potcultuur leenen, dat hebben de diverse inzendingen op die zelfde tentoonstelling ongetwijfeld ten volle bewezen. De behandeling dezer tulpen komt precies overeen met die van de gewone algemeen bekende tulpen. Voor haar forschen groei hebben zij aan een krachtigen grond behoefte. In de groote cultuur komt 't enkele jaren voor, dat de bloemen door kleine bruine spikkels ontsierd worden, doch in tuinen waar meer beschutting is, heeft men daarvan zelden last. Voor afknappen der stengels bestaat, door de groote taaiheid en veerkrachtigheid ervan weinig gevaar en 't is dan ook een aardig gezicht om deze bloemen bij wind te zien buigen en wiegelen, als de halmen in een graanveld. Zooals gezegd, is het aantal gekweekte variëteiten zeer aanzienlijk en daarom is, voor den leek, een kleine leidraad ongetwijfeld zeer welkom, te meer waar de onderlinge verschillen van talrijke variëteiten nu niet zoo bijzonder groot zijn en zich dikwijls bepalen tot iets kleinere bloem, korter steel, anders gekleurden bloembodem en dergelijke meer. Gele Darwins bestaan er tot heden nog niet. Wel wordt er ten onrechte, dikwijls een in vorm en groeiwijze overeenkomende tulp voor aangeboden, doch voor 't overige komen ontelbare nuanceeringen van licht tot vurig donkerrood, roze, wit, lila, donker violet, zwartbruin en zwart voor. De bloeitijd dezer tulpen valt na dien der gewone algemeen bekende tulpen, zoodat zij daarvan eene mooie aanvulling zijn. Voor 't meeren-deel zijn de bollen echter veel forscher en zwaarder, terwijl ook 't aantal jonge bollen, die zich bij de volwassenen bevinden aanzienlijk grooter is.

Witte Darwins. De kroon spant de variëteit „La Candeur”, ook wel White Queen genaamd. In knop is zij roze-lila. Uiteenloopend van vorm, met dikke witte porseleinachtige bloemblaaden is de variëteit „Painted Lady”, welke een donker gekleurden bloemstengel vertoont. Een laat bloeiende is de zoogenaamde: Wedding Veil. Het aantal witte variëteiten is zeer beperkt.

Roze Darwins. Als de primus wordt beschouwd Clara Butt, terwijl verder tot de bekendste en geliefdste behooren: May Queen (syn. Arentine Arendsens), Calliope, Suzon, Edmée, Gretchen (syn. Marguerite en Margaret), Nymph, Psyche, Carminia en Sieraad van Flora, welke alle onderling in tint en schakeering verschillen.

Scharlakenkleurige Darwins. Mr. Farncombe Sanders, Pride of Haarlem, Tak van Poortvliet, Whistler, Europe, Bartigon, Isis, Glow (syn. Glaude Gillot), Baron van Goltstein, worden gerekend tot de beste soorten te behooren. In felheid van rood verschillen ze onderling weer.

Paarse Darwins. „Rev. Ewbank” groeit laag en heeft lichtgerande bloemblaaden, terwijl eveneens de var. „Nora Ware” tot de kortstengelige behoort. Verder mogen genoemd worden Thérèse Schwartze, Dream en Faust (donkerviolet van kleur).

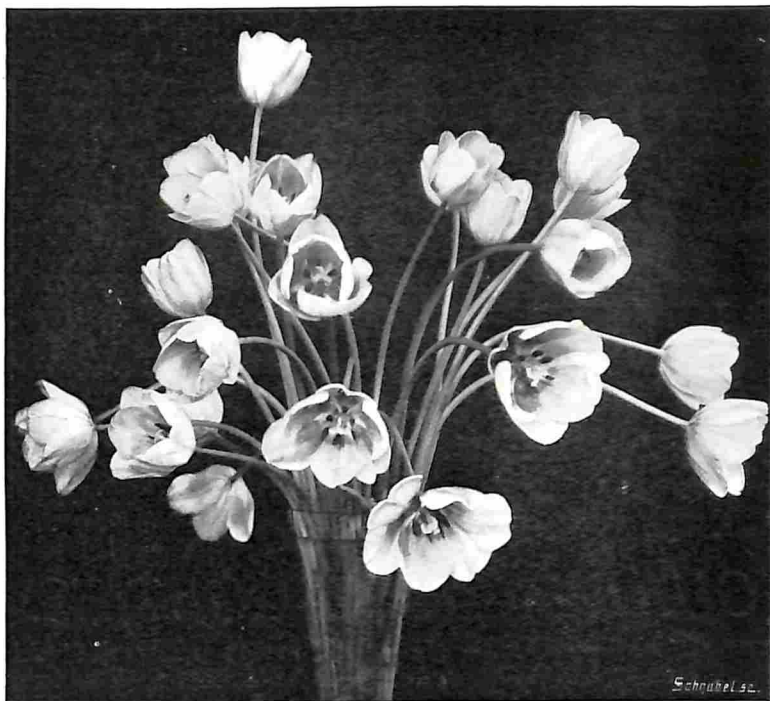
Bruinkleurige Darwins zijn: Sir Joseph Hooker (donkerbruin), Fra Angelico (bruinzwart) en Leopold de Rothschild (donkerbruin).

Zwarte Darwins. Boven alle uit steekt de algemeen bekende en door de diepzwarte tint, zoo interessante „Tulipe Noire”, welke eveneens de grootstbloemige is en herhaaldelijk, evenals trouwens vele andere Darwins in binnen- en buitenland is be-kroond geworden. Kleiner en zeer donkerbruin zwart is Zoeloe, terwijl tusschen deze beide in staat de variëteit Sultan (syn. Jozef Israëls). Tot de glanzend zwarte behoort ook Von Jehring.

* REMBRANDT * TULPEN.

Zeer na aan de Darwins verwant, als zijnde daaruit trouwens voortgekomen of verlopen, worden thans ook bovenstaande tulpen als een afzonderlijke groep in den handel gebracht. De Rembrandt tulpen (zie afb.) wijken van de Darwins uitsluitend af door de licht en donker genuanceerde gevlekte, gevlamde of gestreepte bloemen, en vertoonten daardoor een zekere grilligheid, die toch wel aangenaam kan aandoen. Enkele variëteiten kunnen beslist zeer mooi genoemd worden. De cultuur van deze tulp heeft echter bij lange na niet den omvang van de Darwin tulpen en zal vermoedelijk ook wel nimmer zoo'n vlucht nemen, tenzij de smaak van 't publiek weer op gestreepte bloemen zal gaan vallen. De behandeling der Rembrandt tulpen en de toepassing ervan, alsmede de bloeitijd komt volkomen met die der Darwin tulpen overeen. Het aantal bekende variëteiten is evenwel niet zoo groot.

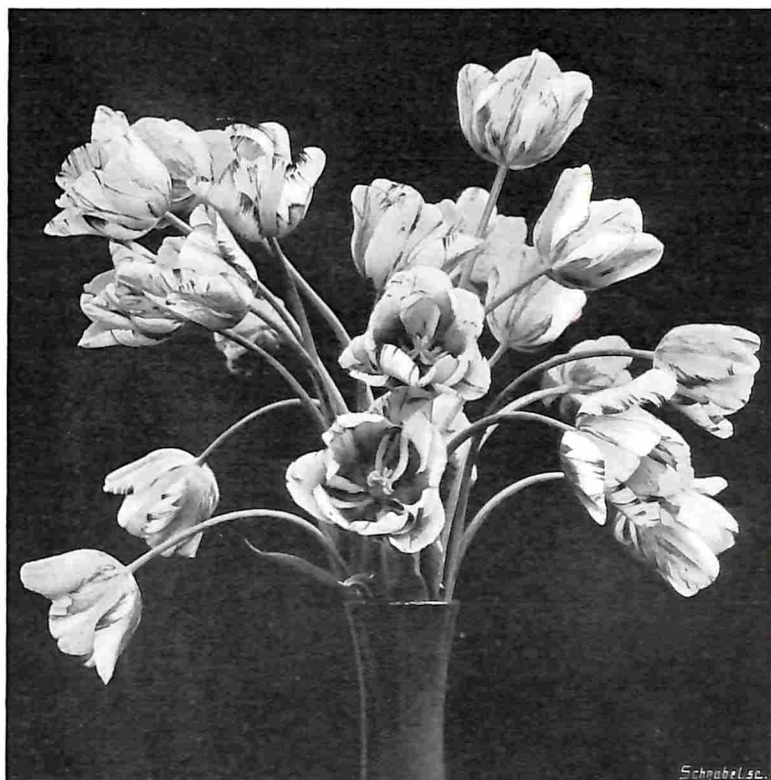
B. J. KROL.

VAAS MET DARWIN-TULPEN.

DARWIN-TULPEN

REMBRANDT-TULPEN.

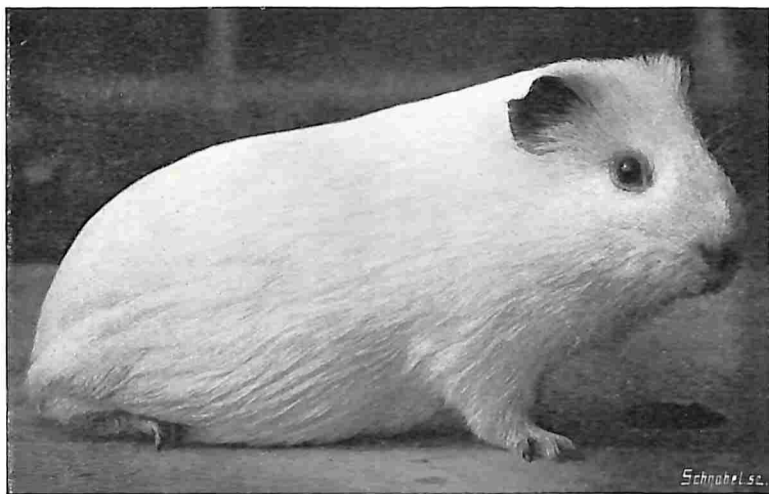

Foto B. Reekers.

GUINEESCH BIGGETJE.

GUINEESCHE BIGGETJES.

ER werd gebeld. — „'n jongen met 'n marmotje!” zei de meid. 'k Moest toch eens even kijken, — en toen de jeugdige landlooper me zag verschijnen begon hij naar den ouden trant, lustig te zingen, het aloude marmotjeslied, dat gezongen wordt als: „Tusschen Keulen en Parijs”:

Juffrouw! wil je m'n marmotje eens zien?
't Is zoo'n aardig beestje,
Hij kan dansen als een lier,
Juffrouw, geef me je centje maar hier!
Vader heeft me uitgestuurd
Om 'n centje te verdienen,
Doe je 't niet, dan slaat-ie me dood,
Hangt-ie me op an m'n linkerpoot!

We wilden het groezelige jongemensch, dat ons een stijfharig, stompneuzig Guineesch biggetje vertoonde — 't beest zat schuw en rillerig boven op een sigarenkistje — bewaren voor zulk een dreigenden ondergang en gaven hem een centje.

Dat nu is een der verschijningen van dit halfhoevige knaagdier in ons cultuurleven. Andere ontmoeting met die z.g.n. marmotjes hebben we geregeld in de medische kronieken der dagbladen in den zin: „Proeven met dit serum op Guineesche biggetjes genomen bewezen” enz.... Een enkele maal hoorden we nog van bekroonde variëteiten op tentoonstellingen, waar de bruingele exemplaren als gezochte liefhebberijdieren bijzondere waarde schijnen te bezitten. Doch overigens lijkt ons het levenslot der Guineesche biggetjes aan deze zijde van den Oceaan tamelijk droevig.

Driehonderd jaren reeds is het geleden, dat de eerste cavia's uit Zuid-Amerika naar Europa werden gebracht, en langen tijd heeft men in twijfel verkeerdt van welke der vele in dat werelddeel thans nog inheemsche soorten onze „cavia cobaya” eigenlijk afstamt. Oorspronkelijk moet het via de kust van Guinea uit Brazilië tot ons gekomen zijn en zou daarom van onze Guineesvaarders zijn naam van Guineesch biggetje gekregen hebben. De vorm toch doet aan een biggetje denken, doch ook meldden reeds de oudste reizigers, dat inboorlingen van Zuid-Amerika die dieren in half-tammen staat aankokken om ze als vleeschvoedsel te gebruiken. Engelschen beweren dat die biggetjes hun naam bij verbastering aan hun geboorteland Guiana ontleenen, — hoe dit zij — een der jongere dierkundigen, Beddard, kwam in zijn studie der zoogdieren tot de conclusie, dat de „cavia porcellus”, de „onrustige cavia”, van Uruguay en Brazilië wel denzelfden stamvader gehad zal hebben als onze proefbiggetjes en kermismarmotjes.

Wel opmerkelijk zijn de punten van overeenkomst der beide soorten, en deze stelling verklaart ons in elk geval verscheidene eigenaardigheden van het algemeen bekende knaagdier. Oorspronkelijk zijn het dan moerasbewoners. De vier teenen der voorpootjes staan zeer wijd uit elkaar gespreid, evenals de drie grootere der zoolvormige achterpooten en alle zijn van grove,

hoefachtige nagels voorzien, wat wijst op geschiktheid tot het loopen over zachten en gevaarlijk drassigen bodem.

Hun gewoonte om op een rijtje achter elkander te loopen, komt ook in den wilden staat voor en vindt juist zijn grond in den veiligen en snellen weg langs bekende nauwe paadjes, terwijl de afdwalenden van het voorgeschreven pad omkwamen. Ook hun bekende voorliefde voor sappig, nat gras en ander waterig voedsel, waaraan konijnen bijv. zich den dood eten zouden, doet Beddard besluiten tot nauwe verwantschap van cobaya en porcellus.

Wie wel eens eenige „marmotjes” voor liefhebberij gehouden heeft weet echter tevens, dat ze steeds er op uit zijn om zich te verschuilen onder hooi en strooisel, een overblijfsel van den oerzin om in het dichte bodemgewas der lage weidjes zich onvindbaar te maken.

Als ge hun hok schoonmaken wilt ziet ge ze geregeld weer wegkruipen in den nauwelijks bijeengegaarden rommel. Eten kunnen de tamme cavia's den ganschen dag door, de wilde schijnen avond- en morgenmaaltijden te houden en overdag stil schuilen te liggen. De tamme soort bereikt dan ook veel grooter gewicht en is vruchtbaarder tevens, de verhouding der nakomelingschap is als 12 : 2 stuks per jaar. Van de wilde soort lazzen we, dat ze ook in holen woonden, wat dan van andere dieren in bezit genomen hollen moeten zijn, want hun ledematen zijn niet op graven ingericht. Tamme cavia's zag men nog nimmer pogingen tot grondbewerking doen, ze hebben groote vrees bovendien om een hol te betreden. Meest zitten ze in ineengedoken, trachten ook nauwelijks zich op de achterpooten op te richten, alleen klimmen enkele soorten met behulp hunner klauwtjes heel aardig tegen ijzergaas op.

Welke de vijanden zijn, die de in 't wild levende cavia's te duchten hebben, is nog niet met zekerheid bekend. Middelen tot verweer hebben de diertjes weinig, ze schijnen hun heil immer in de vlucht te zoeken, want weinig beesten zijn zoo schuw en tot vreesachtige vlucht bereid als deze stompsnuitjes.

Ze leven koloniesgewijze en hun groepjes mogen zich al ijverig te goed doen in de open weide, ze luisteren allen opletting of er ook ergens een verdacht geluidje zich hooren doet over het stille veld. Hoort er een iets, dan doet hij een waarschuwend, schor geiep hooren, dat door ieder herhaald wordt en allen zitten doodstil, vluchtklaar. 't Minste naderend gevaar doet hen in wilde paniek op de vlucht slaan en een schuilplaats zoeken. Daar zitten ze dan opeengepakt minutenlang in angstige afwachting tot alle gevaar zal zijn geweken.

Geheel tamme Guineesche biggetjes wennen wel aan bekende geluiden, zooals getimmer of zooiets in hun omgeving, doch het is voldoende om een sleutel of spijker op de steenen bij hun hok te laten vallen om een *saive-qui-peut* te voorschijn te roepen.

Angst, stage angst schijnt hun leventje te beheerschen — en toch kunnen ze, als alles rondom pais en vree is, zoo genoeglijk grazen, onderling keuvelend met allerlei hooge geluidjes. Ook hechten ze zich aan hun dagelijksche verzorgers en leggen tegenover hen geen vrees aan den dag.

We kenden een „marmotje” dat den heer des huizes door kamer en tuin vergezeld als een hondje en een ander herkende een bepaalden fluitroep van zijn baasje reeds op verren afstand en gaf dan geregeld het fluitsein vol vreugde terug.

Waar kinderen toch konijntjes houden, kunnen ze voor afwisseling er heel goed eens wat Guineesche biggetjes bij hebben; 't zijn bij goede behandeling alleraardigste liefhebberijdiertjes. 't Eenige nadeel dezer soort liefhebberijen is — naar de paedagogen willen — het afscheidsmoment, de konijntjes moeten geslacht en opgegeten als in 't najaar het groenvoer schaarsch wordt, de marmotjes worden dan proefbiggetjes. Een oplossing van dat moeilijke geval was bij een onzer kennissen dan maar het leugentje om bestwil, de verzekering, dat de mijnheer in Rotterdam die de marmotjes gekocht had tevens beloofde erg goed voor de diertjes te zullen zijn... en hij was — for shame! — een bekend leverancier onzer laboratoria. Vroeg of laat zal zoonlief zijn vader deswege ter verantwoording roepen.

Intusschen, moeten we zeggen: „Arme Cavia's!” of is 't leven van een Guineesch biggetje waard geleefd te worden als er een zomer van goede verzorging, rijk voedsel en het bezit van een talrijk kroost in stond, al was het einde dan ook een droef noodlot? We vragen slechts!

G. DE GRAAF.

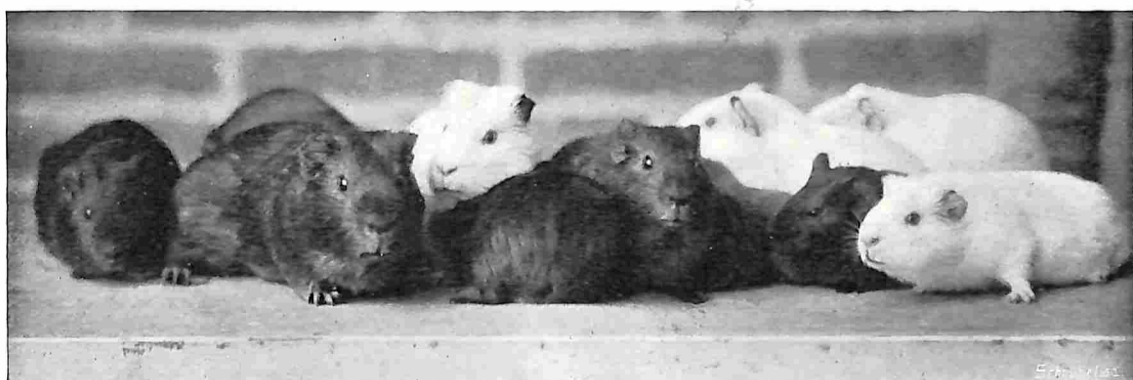

Foto B. Reekers.

GUINEESCHE BIGGETJES. IN ANGST EN VREEZE.

PALEMBANG.

WIE de Moesirivier een eind is opgevaren, ongeveer zeventig mijlen, nadert de hoofdstad van Sumatra's Oostkust, Palembang. Die vaart, met een boot van de „Nederlandsch-Indische Paketvaart” is op zichzelf al heel aardig. De streek langs de rivier is vlak en vruchtbaar, dikwijls overstroomd door het buiten zijn oevers tredend water. De plaats zelf ligt bijzonder schilderachtig. De huizen zijn op 6 à 7 M. lange palen gebouwd, en

sommige rusten zelfs op vloten, dat zijn de zoogenaamde rakkits. Ze dansen mede met ebbe en vloed en liggen met touwen vastgesjord aan den wal.

Het Europeesch kwartier bevindt zich vooral langs den linker oever. De woningen liggen op onderlinge afstanden, vrijwel in een lange rij gebouwd. Veel mooie huizen zijn er niet, alleen het gouvernementsgebouw, waar de gouverneur troont, is bezienswaardig. Ook vindt men er een fraaie missigit. Nog een loonende gang is die van de graven der vroegere sultans van Palembang, die zich in het elders genoemde Palembanglana bevinden, hetwelk een goed uur gaans van de eigenlijke stad gelegen is.

De kraton van den sultan is thans herschepen in kazernen, hospitaal en gevangenis.

Het plaatsje zelf biedt weinig bijzonders. Maar allervroolijkt is de rivier. Daar krioelt het van bootjes en schuitjes. Het is een drijvende kermis.

Als men een half uur stroomopwaarts gaat komt men aan een der voornaamste centra van de Petroleummaatschappij „Soeboe Pakkan”. Reusachtige tengs trekken reeds van verre de aandacht. Er woont daar een heele kolonie Europeanen. Fraaie, van alle gemakken voorziene hutten logeeren de employés en hooger geplaatsten; een gezellige sociëteit vereenigt de dames en heeren eenige malen per week; een energiek muziekgezelschap houdt er den moed in tot dansen en pret maken. 't Is daar heel aardig. Er wordt hard gewerkt, maar er wordt ook zorg gedragen voor behoorlijke ontspanning.

De inlandsche bevolking van Palembang en omstreken drijft handel en scheepvaart. Zeer fraai indisch houtsnijwerk ziet men er. Buitengewoon degelijk gesmede wapenen komen er vandaan en ook edel metaal wordt bewerkt tot sieraden. Ook kan men er voorwerpen bekomen van ivoor, we zijn in het land der olifanten.

De inlanders hebben een uiterst koene manier om deze dieren te doden. Ze verschuilen zich in 't gewas langs het pad waarover 't gevaarte zijn weg neemt. Als het dier naast hen is, kruipen ze vlug als een aal tusschen de pooten en snijden den buik met één forsche snede open, waarna ze zich onmiddellijk verbergen. 't Is een gevaarlijk werk, zooals men zich denken kan, want de olifanten zijn vlug en slim. Als regel vertoonen ze zich in groepen van 30 à 40. Ze houden veel van verhuizen en de wegen die ze doormaken door sawas, botdeten en alang-alangvelden veroorzaken enorme schade.

De dieren zijn niet kwaadaardig. Een geheele kudde tegen te komen is geen gevaar. Mijn gastheer reed mij in zijn rijtuigje eens naar een dichtbijgelegen oord in Djambi. Op eens staat het paardje stijf stil en spitst de ooren, terwijl het begint te beven over het geheele lichaam. Wij vreezen voor de nabijheid van een tijger, maar door het kraken van hout en dreunen van den grond, begrijpen wij al spoedig, dat olifanten naderen.

Onze weg grensde aan beide zijden aan laag gewas, maar op ongeveer zeven à achthonderd meter rechts zijwaarts begon het woud.

En jawel..... daar komen ze uit het geboomte, dicht bij elkander, zeker wel veertig. Wij bleven onbeweeglijk bij het karretje en wachten af. Ik kan niet zeggen, dat de aanblik van die op ons afkomende kolossen mij heel aangenaam is. Al dichter en dichter naderen zij, tot ze hoogstens tweehonderd meter van ons vandaan den weg kruisen en in het links gelegen terrein hun tocht vervolgen.

Op zoo'n tocht kunnen zij zich soms kinderlijk amuseeren. Zoo vertelde mij een controleur, dat hij eens een groot aantal telephoonpalen uit den grond gerukt en op ongeregelde afstanden over en langs den weg had gevonden. De diertjes hadden daarmede een spelletje gespeeld.

Ze kunnen ontzettend snel loopen. Bij het afgaan van hoogten volgen zij een zeer bijzondere methode. Ze gaan dan op een zeker lichaamsdeel zitten, de voorpooten uitgestrekt en laten zich zoo naar beneden glijden.

Steeds hebben zij een aanvoerder aan wien ze blindelings gehoorzamen en dien ze steeds volgen. 't Is het mannetje van de kudde. De vrouwtjes zijn zeer gehecht aan de jongen en een der wijzen om olifanten te vangen is een jong te treffen, dan blijft dikwijls de moeder daarbij.

Is dus een geheele kudde

LAAN TE PALEMBANG.

niet gevaarlijk, de zoogenaamde „solitaires” zijn dat wel. Dit zijn de uitgestootenen. Het zijn mannetjes, die geen volgelingen hebben en alleen rondzwerven. Deze dieren zijn uiterst kwaadaardig en vallen aan.

De jacht op kaaimannen is ook interessant.

Ieder heeft wel eens verhalen gehoord van deze monsters. Ze huizen in de rivier en verblijven meestal bij den oever in het slib. Menig badend Inlander en Europeaan is het slachtoffer dezer dieren geworden. Plotseling schieten ze vooruit, sperren den verschrikkelijken muil open en sleepen den ongelukkige mede.

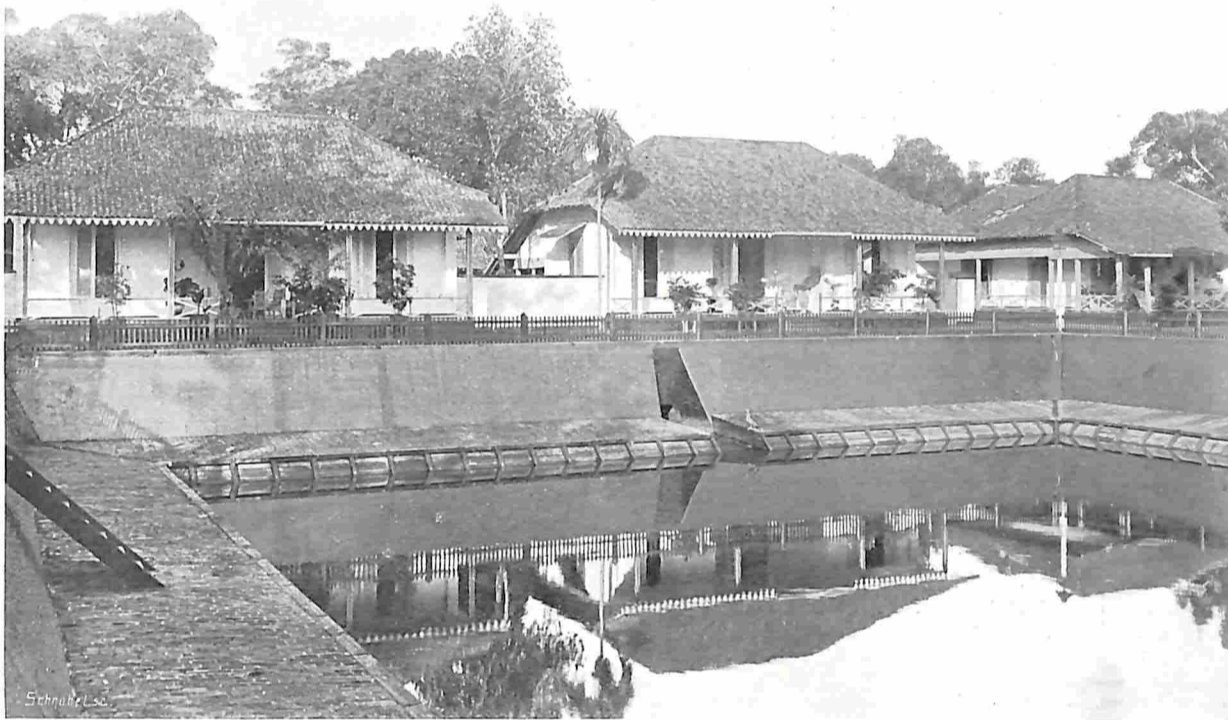
PALEMBANG. CHINEESCHE KAMPONG.

Soms wordt alleen een lichaamsdeel, een been of arm afgehapt. Ze verstoppden de prooi in de modder en verblindden haar na eenige dagen. Het is moeilijk ze te herkennen, want ze blijven onder water, alleen de oogen ziet men bij nauwkeurig speuren.

De jacht op deze ondieven geschiedt meestal in prauwen van waaruit ze onder schot worden genomen. De kaaiman, de gevreesde, heeft toch één vriend, het is een vogeltje, dat rustig plaats neemt in den opengesperden muil en de tanden van het monster rein houdt.

Tijgers heb ik niet gezien en ik ben ook niet op tijgerjacht geweest. Op Sumatra komen ze echter veelvuldig voor en jagers uit alle werelddeelen bezoeken speciaal voor dat doel het eiland. Vroeger werden feesten gehouden, waarbij men den tijger als hoofdpersoon liet optreden, maar thans is dat door de regeering verboden. In Kediri op Java vooral hadden zulke feesten gevelgd plaats.

Op de alóng aloeng (dat is het in elke plaats aanwezig grasveld, waarop de waringin of heilige boom) werd in het midden een kooi geplaatst, waarin de tijger was opgesloten. Het veld zelf werd rondom afgezet door een dubbele rij van piekdragende Inlanders, die schouder aan schouder stonden. Daarachter stonden weer de tienduizenden toeschouwers. Op een gegeven oogenblik naderde de priester de kooi en opende deze. Hij was geheel ongewapend. Na de opening keerde hij de kooi den rug toe en verliet gebieden prevelend en tandakkend het terrein. De practijk heeft bewezen dat het dier, plotseling in het licht komend, nog niet gestemd is tot aanvallen, zoodat de plechtige aftocht van den priester ongestoord kan geschieden.

STRAAT TE PALEMBANG.

Lang duurt die wezenloosheid echter niet. De tijger zoekt een uitweg, rent rond en tracht eindelijk over de haag van piekdraggers te springen, maar deze vangen het dier op en maken het af.

Eens zaten verschillende Javanen en ook een Chinees in de waringin om de plechtigheid goed te kunnen zien. Stil en ongemerkt hadden de Javaantjes den staart van den Chinees vastgebonden om een tak van den boom. Toen nu de tijger zijn hok verliet en lijnrecht op den boom afkwam, werd het den zoon van het Hemelsche rijk een weinig angstig om het hart en besloot hij naar beneden te springen en achter de lans en pieken te schuilen. Toen hij nu sprong bleef hij als een poppetje aan een elastiek bengelen tot groot vermaak van allen en tot schrik van den tijger, die de kluts kwijt raakte en van koers veranderde.

Intusschen is het zeer goed gezien van de regeering, dat zij aan deze wreede vermakelijkheid een einde heeft gemaakt.

ALB. VOGEL.

EEN NATUURKUNDIGE MERKWAARDIGHEID.

WIE den Rijn bezocht, heeft zeer zeker halt gehouden te Andernach en het mooie plaatsje met zijn goed-bewaard antiek uiterlijk van boven van den Kranenberg bekeken. Is Andernach, het oude Andernacum, uit geschied- en bouwkundig oogpunt reeds belangrijk en is de ligging éénig, de geoloog vindt hier en in de naaste omgeving stof tot omvangrijke studiën. De streek is, evenals de

Eifel, geheel vulkanisch. Thans zijn als bewijzen der nog steeds werkende, onderaardsche krachten vele koolzuurbronnen aanwezig, die aan de oevers van het als in kobaltblauw stralende kratermeer, de Laachersee, de zoogenaamde mofetten vormen of haar inhoud in blazen naar de oppervlakte drijven. Kort daarbij, in het weinig bezochte en toch zoo schoone Brohldal, treft men de geneeskrachtige bronnen bij Thönisstein, kort bij den schilderachtigen Schweppenburg. Rondom ziet men uitgebrende kegels, de Hohe Buche bij Fornich, zwart gebrand en geroosterd tot in zijne binnenste lagen; ook de kegels bij Andernach. De geheele omgeving is met lava en andere vulkanische producten bedekt. Vandaar dat men in de omgeving de machtige waslagen vindt en het materiaal tot het maken van zwem- en kalksteen, terwijl vanouds deze streek de leverantie had der molensteenen, die bij de kraan te Andernach, welke er uit ziet als een reuzenkoffiemolen, verscheept werden.

Geleerd door de vele bronnen, die uit de flanken van de steil afgebroken Rijn oevers ontspringen, en ook op het boschachtige eilandje bij Namedy een twintig minuten van Andernach den Rijn af gelegen, aan den dag treden, is men daar vóór ongeveer anderhalf jaar gaan boren en heeft men op eene diepte van 350 meter eene bron geraakt, die met zooveel kracht en geweld haar water naar boven joeg, dat in het eerste oogenblik alles, wat haar hinderde weggeworpen werd. Het water had een temperatuur van 20 graden, bevatte veel natuurlijk koolzuur en bleek even geneeskrachtig te zijn, als de bron te Thönisstein. Maar er geschiedde nog een ander wonder. De bron trok zich na korten tijd terug in de aarde, waaruit zij gekomen was en na drie à vier uren trad 'ze na een rommelend gebrom weer te voorschijn, met nog grooter geweld en wierp een halve meter dikke straal 50 tot 60 meter hoog. En regelmatig herhaalt ze dit nu sinds meer dan een jaar en is een echte Geyser geworden. In alle natuurkundige boeken, in de aardrijkskundige handleidingen, las men het wonderverhaal van de Geysers op IJsland en menige toerist getrooste zich de lange en moeilijke reis naar het oude Ultima Thule, om deze natuurverschijnselen te zien.

Nu is de Rijn eene aantrekkelijkheid rijker geworden. Er is geen sprake van, dat hier de menschelijke kracht of 't vernuft, meester is of zou kunnen zijn over dit natuurverschijnsel. Het uit zich zóó krachtig, zóó regelmatig, en treedt zoo open en bloot aan den dag, dat men er eenvoudig versted voor staat.

Als men onder de Glas-halle van het hôtel Rheinscher hof te Andernach zit,

ziet men plotseling aller bliken zich naar het noorden wenden. Boven de boomen van het donkergroene eilandje in den Rijn stijgt eene sneeuwwitte straal hoog boven alles uit, boven de Kanadasche populieren en schijnt zilverblank tegen de purperen silhouet van den daarachter liggenden berg.

De Geyser op IJsland staat in directe verbinding met de vulkanische krachten van den Hekla. Noordelijk van dezen vurigen reus bevinden zich de warme tusschenpoozende bronnen, waarvan één meer bepaald „Geyser" of de „Woeste" heet.

Kleinere uitbarstingen vinden om de anderhalf uur plaats: een onderaardsch gedonder of gebrom gaat vooraf, de bodem siddert en het water in het 21 meter in doorsnede zijnde bekken kookt omhoog en stijgt, in dikke stoomwolken gehuld, in een zuil omhoog.

Wanneer de Geyser hevig werkt is het brommen sterker, de waterzuil in het bekken kookt in golven op en de drie meter dikke straal schiet dertig meter, soms drie en dertig meter, omhoog, onder groot gebruik. Aldus werkt hij tien minuten en houdt dan op.

A. F. VAN BEURDEN.

ERRATUM.

Badplaats Oeynhausen en omgeving (U'ervolg.)

Behalve den tocht naar den heuvel Wilhelmshöhe en het Reuzenslot (Octogoon) per rijtuig, is er nog een tweede wijze om gemakkelijk en goedkoop naar boven te komen. Men gaat met den Electricchen spoorweg (Herculesbaan) in aansluiting met de stadstram, vanaf Germania-Palmenbad door het fraaie Dru-seltal naar boven, tot aan den voet van den Hercules.

P. LOTSY.